

A 19. honvédhadosztály tevékenysége az 1849. évi országos hadiesemények tükrében

Az 1848–49-es szabadságharc legfontosabb eseményei a főhadszíntéren zajlottak, a háború sorsát eldöntő csatákat, ütközeteket itt vívták. Emellett voltak fontos szerepet játszó mellékhadszínterek (például: Erdély, Délvidék). Az északkeleti országrész (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék) azonban semmiképp sem tartozott ezek közé. Az itt állomásozó alakulatok a szabadságharc végéig csekély erőt képviseltek. Egyedül az utolsó hónapokban indult meg egy önálló, ütőképes hadosztály szervezése, amely hadtestté fejlődhetett volna, erre azonban a hadihelyzetnek a magyar fegyverek számára végzetes alakulása már nem hagyott időt. A fent nevezett, az 1849. év nyarának közepére jelentős harci potenciállal rendelkező alakulat, 19. hadosztály néven vonult be a magyar hadtörténelembe.

Magyarországon a hadseregszervezés teljes lendülettel Jellasics hadainak kiverése után indult meg, amikor 1848 októberében nyilvánvalóvá vált, hogy előbb-utóbb számolni kell a császári-királyi csapatok fő erőinek támadásával is. 1848 őszén és telén a szabadságharcban szolgáló alakulatok ad hoc jelleggel alakultak meg az országnak a belső lázadások és külső támadások által veszélyeztetett részein. Az Észak-Magyarország védelmét ellátó I. magyar hadtest megalakulásában fő szerepet játszott a lemergi főhadparancsnokságból induló gróf Franz Schlick altábornagy támadása, aki áttörve a Dukla-szoros megerősítéseit azzal a szándékkal vonult be Sáros megyébe, hogy Kassa elfoglalása után a magyar főváros irányába nyomuljon előre. A Schlickkel való harcokat az ún. „Pulszky-hadtest” vállalta fel, előbb Pulszky, Mészáros, majd Klapka vezetésével.

A Magyar Hadügyminisztérium a fent nevezett galíciai támadások ellensúlyozására és a Zempléntől Máramarosig terjedő határszakasz – a Pulszky-hadtesttel összehangolt – védelmére elrendelte a 19. hadosztály két dandárjának megalakítását. Az 1. dandár parancsnoka Zurics Ferenc, második Lázár Vilmos lett. Míg előbbi 1849. február. 13-tól a Szatmár-Ugocsa-Máramaros megyében levő csapatok (dandár) parancsnoka volt, addig Lázár Zemplén, Bereg és Ung határait őrizte.

1849 tavaszán tovább folyt a magyar honvédség szervezése-fejlesztése. Valószínűleg ennek szellemében került sor a 19. hadosztály további két dandárjának megalakítására, amit a következő forrásszöveg is bizonyít: „Debreczen, April 16án 1849. Kassán felállítatik a 19dik hadosztály 3dik és 4dik dandárja; a főparancsnokság ez egész hadosztály felett a magos kormány által Bikkesy alezredes urra bízott. Ez intézkedés legkevésbé sem másítja önnek [azaz Zurics Ferencnek] utasítás szerinti állását; csak köteles leend ezentúl őrnagy úr félhavonként a létszám és az elhelyezkedési kimutatást mondott hadosztály parancsnokságának beküldeni.”

Az önkéntes- és a honvédseregek kiegészítése céljából 1849 áprilisában szerveződött meg a felső-magyarországi IX. hadtest, amely előbb Dembinski, majd Dessewffy Arisztid parancsnoksága alatt állt. E sereg területvédelmi céllal felállított önkéntes csapatokból jött létre, melyek szervezési és működési elveik következtében félreguláris alakulatoknak számítottak.

1849. május végén a IX. hadtestből és a lengyel légióból létrejött a Henryk Dembinski altábornagy vezette felső-magyarországi vagy más néven északi hadsereg. Ennek kötelékébe tartoztak továbbra is a négy északkeleti vármegyében állomásozó erők. A következő seregszerkezeti módosítás június elején történt, amikor Dembinski lemondása miatt átszervezték az északi hadsereget és ettől kezdve a felső-magyarországi hadtest és a lengyel légió mellett e csapattesttel egyesítették az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék védelmét ellátó 19. hadosztályt is. Kossuth egyébként június 1-jén írja meg Wysockinak, az északi hadsereg új parancsnokának, az átszervezésre vonatkozó utasításait. Ezen változtatás következménye lett Görgey hadügyminiszter június 2-án íródott parancsa, amelyben Kazinczy Lajos ezredest bízta meg az immáron önálló tevékenységet folytató 19. hadosztály vezetésével.

Kazinczy Munkácson hozza létre főhadiszállását. Fő feladata az volt, hogy a hadosztálya szervezési munkálatait kellőképpen ellássa, illetve, hogy őrizze Magyarország északkeleti határait egy esetleges galíciai vagy orosz támadással szemben. Utóbbi nemsokára be is következnek: június közepén a Dukla-hágon át a cári intervenció főerege Paszkievics herceg vezetésével Észak-Magyarország földjére lép. Az események további kimenetele több okból is megpecsételte a Kazin-

czy-hadosztály sorsát. Legelőször is meg kell említenünk, hogy országos viszonylatban az észak-magyarországi katonai helyzet volt a legreménytelenebb, mivel itt 16 500 fő és 49 löveg védte a határszéli megyéket 135 500 orosz katona és 448 löveg ellen. A túlerő e régióban kilencszeres volt! Másrészt tovább rontotta a magyarok helyzetét, hogy a honvédsereg egy hónappal a tavaszi hadjárat után, az orosz intervenció előestéjén nem rendelkezett egységes haditervvvel. Többek között ez okozta azt, hogy az újabb hadjárat megindulásakor annyi improvizáció jellemezte a magyar hadvezetést. A 19. hadosztály ezredese a felmerülő nehézségek (például: orosz intervenció, egységes haditerv és fegyverek hiánya, századainak siralmas állapota stb.) ellenére ambiciózus maradt, amit egy június 26-i, Görgeyhez írt levele is tanúsít: „Valóságos rettenet a csapatokat meg is nézni. Miniszter úr adjon anyagot, s én ezen stratégiaileg és az ország üdvére fontos pozíciót meg fogom védeni.”

Időközben Wysocki tábornok az egyetlen, ebben a helyzetben hasznos taktikát alkalmazta: csapataival időről időre védőállásba helyezkedett, majd a kibontakozó orosz támadás elől kisebb-nagyobb utóvédharcok árán visszavonult. Ezzel a taktikával sikeresen hátráltatta a cári erők előrenyomulását. Paszkievics tábornagy és főerege július 8-ig az elfoglalt Miskolcon maradt, majd megindult Pest felé, ahová várható volt Görgey Artúr és az általa vezetett főszereg azon része, amellyel Szeged irányába igyekezett levonulni. Ezzel egyidőben a Wysocki vezette hadsereg az Alföld északi részére vonult vissza és itt beolvadt Perczel tábornok közép-tiszai hadseregébe, mellyel egyre délebbre vonult, aminek következtében az eredetileg alárendelt Kazinczy-hadosztálytól elszakadt.

A Wysockitól elszakított Kazinczy egyedül maradt az orosz sereg oldalában, amelynek jobbszárnya – Cseodajev vezetésével – veszélyesen közel került a Tiszához. Cseodajev hadserege egyébként 40 ezer emberből és 128 ágyúból állott. Miután az orosz parancsnok egészen Debrecenig tört előre, Kazinczy június 30-án kénytelen elhagyni Munkácsot, és még ezen a napon levelet intézett Bemhez, amelyben közli, hogy Husztra vonul, s egyben szolgálatait is felajánlja az erdélyi seregek számára. „Osztrolenka véres csillaga” azonban – helytelenül – visszautasítja a hozzá forduló ezredest, továbbá meghagyta neki, hogy az oroszok mögött igyekezzen zavart kelteni.

Július tizedike körül Cseodajev visszavonult Debrecenből, így a cívisvárost harc nélkül foglalhatták vissza Perczel Mór seregei. Ennek köszönhetően a Kazinczy Lajos parancsnoksága alatt álló északkelet-magyarországi területekre az orosz seregek nem nyomulnak be, de a határ túloldalán állomásozó galíciai erők gyakran hajtottak végre határszéli portyázásokat. A 19. hadosztály esetén a legnagyobb problémát azonban az jelentette, hogy a magyar hadvezetés nem tudott Kazinczynak világos és egyértelmű parancsokat adni arra nézve, hogy milyen tevékenységet folytasson. Példának okáért július 10-én Kazinczy Mészáros fővezértől ugyanazt a parancsot kapta meg, mint pár nappal korábban Bemtől; de július 15-én egy újabb parancs Knézich hadtestéhez csatolta. Majd ezután egy hét sem telik el, s a 19. hadosztályt Kassa esetleges megszállására utasítja Mészáros. A fent nevezett, egymásnak ellentmondó utasítások tétlenségre készítették az ezredet.

Görgey közben a Sajó környéki harcai után a Hernád mellett állomásozott avégett, hogy időt adjon a 19. hadosztálynak a dél felé való nyomulásra és a főserceghez való csatlakozásra. Ezután július 27-én a tábornok távollétében vezérkari főnöke, Bayer ezredes utasította Kazinczyt, hogy siessen Nagykálló környékén csatlakozni hozzájuk. Estére azonban változott a helyzet, mert az orosz főerő Tiszán való átkelése megghiúsította e tervet. Az események hatására Görgey új parancsot intézett Kazinczy Lajoshoz, melynek lényege így foglalható össze: az északkelet-magyarországi erők parancsnoka vagy maradjon a helyén, vagy csatlakozzon Bemhez, mert a magyar fősereggel való egyesülése kivitelezhetetlenné vált.

Görgey ez utóbbi nevezett parancsa még be sem érkezett Kazinczyhoz, mikor ő az előző levélre válaszolva július 30-án Ungvárról közölte, hogy csatlakozni kíván a magyar főserceghez, ezért másnap Tiszaújjak felé veszi az irányt. A 19. hadosztály ezredese jelentésében kiter továbbá a július 28-án lezajlott galíciai betörésére, amely „csetepaté” a hadosztály egyetlen harci vállalkozása volt.

A Kazinczy-hadosztály tiszai átkelését Görgey Artúr július 27-én írt második levelének kézbesítése tette fölöslegessé. Az északkeleti megyék területén szolgálatot teljesítő csapat ezután Munkácsra vonul, ahol parancsnoka augusztus 1-jén levélben ad tájékoztatást Görgeynek. Tudatja tábornokával, hogy jelenlegi helyzetében biztosítani tudja

a Munkács és Nagybánya közötti hadiüzemeket, illetve legrosszabb esetben is ki tudja erőszakolni az Erdélybe való visszavonulást.

Közben Erdélyben is felgyorsultak az események. Július 29-én Bem Kossuthtól kéri Kazinczy hadosztályának rendelkezésére való bocsátását, mivel a lengyel tábornok Grotenhjem orosz altábornagy hadosztályát akarta Beszterce városánál megtámadni. Bem elképzelését Aulich hadügyminiszter mellett maga Kossuth is támogatta. Ezért az erdélyi erőekkel való csatlakozás végett augusztus 6-án Kazinczy hadosztályával együtt elhagyta Munkácsot. Naszód vagy Beszterce táján kívánt Bemékhez csatlakozni. Nem tudott róla, hogy az öreg lengyel a segesvári és a nagycsúri vesztes csaták után az augusztus 9-én bekövetkezett utolsó nagy csatavesztésének helyszíne (Temesvár) felé vette az irányt.

1849. augusztus 20-án a 19. hadosztály megérkezett Zsibóra, ahol egyesült az erdélyi hadsereg maradványaival (Gál Sándor vezette csapat). Kazinczy itt kapta meg az eredetileg a maradék erdélyi csapatok parancsnokához címzett, fegyverletételre felszólító Görgey-levelet. A haditanács a fegyverletétel mellett döntött, bár többen elleneztek azt. Köztük volt a 105. honvédszászlóalj őrnagya, Várady Gábor is, aki zászlóalját hazavezette Máramarosba, majd ott feloszlatta. Rajtuk kívül is sokan távoztak egyénileg vagy csapatostul, így Kazinczy ezredes mindössze pár száz katonával és tiszttel tette le a fegyvert augusztus 25-én Grotenhjem orosz csapatai előtt Zsibón, a Wesselényi Kastélynál. Ezzel az utolsó mozgó magyar haderő is kapitulált.

Kazinczy bízott az oroszok emberségében és jóakaratában. Ennek ellenére rövidesen átadták őt Clam-Gallas vezérőrnagy császári-királyi csapatainak. A fogságba vett ezredes szeptember 8-án érkezett meg Aradra, ahol október 13-án a hadbíróság felségsértés bűnében találta vétkesnek, ezért teljes vagyonek Kobzásra, továbbá lőpor és golyó általi kivégzésre ítélte. A huszonkilencéves honvédparancsnok életének három puská együttes tüze vetett véget az aradi vársánc árkában 1849. október 25-én. A sortűz eldördülése előtt hazáját említette: *„Isten ne hagyd el szerencsétlen hazámat!”*

Kazinczy Lajos katonai tevékenységének jelentős hányada kötődik vidékünkhez. Munkács központtal önálló hadosztályt alakított, melynek funkciói közé tartozott az északkeleti régió határvédelme, a kormány hátországának biztosítása, a munkácsi vár védelmének, il-

letve magának a honvédtoborzásnak a megszervezése. Hadosztályát mindig igyekezett a legjobb tudása szerint fejleszteni. Ezt bizonyítja, hogy míg június elején csapata 4260 fővel rendelkezett, addig a Kazinczy-hadosztály július végére 7-8000 embert foglalt magába. A sors fintora azonban, hogy e számban jelentős haderő az orosz betörés okozta káosz és a magyar katonai parancsnokok (Görgey, Bem, Mészáros) ellentétes utasításai következtében – a mohácsi csatáról lemaradó Szapolyai-sereghez hasonlóan – nem került bevetésre. Ennek ellenére mégsem nevezhetjük a Kazinczy Lajos ezredes által irányított 19. hadosztály tevékenységét haszontalannak, hiszen e seregnek köszönhetően az északkelet-magyarországi régió a magyar fő- és mellék-hadszínterek nyugodt és stabil hátországát tudta képezni.

Jegyzetek

SOLYMOSI, 2009:50

KEDVES, 1992:8

Máramarosban ilyen jellegű lázadások voltak a román ellenszegülők megmozdulásai. A lázadások megfékezésére és megelőzésére 1848. augusztus 24-én a román származású Mihályi Gábort nevezték ki kormánybiztosnak.

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002: 21-23; HERMANN, 1998:35

DÉR, 2001.

Zurics Ferenc honvéd alezredes: 1812. Szarvkő (Sopron m.) -? Debrecen. Vagyontalan polgári származású, magyar (?). A nagyváradi katonai nevelőintézetben tanul. Kilépett főhadnagy (1830-1848 júliusáig a 37. gyalogezredben szolgált). Júliustól a debreceni nemzetőrség kiképzője. Szeptembertől százados, két század debreceni önkéntes nemzetőr (a „veres szállagosok”) parancsnoka az aradi ostromseregben. XII. 18 (1)-től e beosztásban őrnagy. 1849. I. 17 (1)-től honvéd őrnagy, a 68. zászlóalj parancsnoka. II. 13-tól a Szatmár-Ugocsa-Máramaros megyében levő csapatok (dandár) parancsnoka. V. 25-én 3. osztályú katonai érdemjellel tüntetik ki. V. 29 (23)-től alezredes, dandárnok, majd hadosztályparancsnok Kazinczy ezredes seregében. Néhány havi vizsgálati fogság után kegyelmet kap (Nagyvárad, 1850. VI.). Haláláig Debrecenben él (BONA, 1987:344).

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:44-47

Kárpátaljai Állami Levéltár, F. 1000., op. 1., od. zb. 30., l. 10. (1849. ápr. 16, Magyar Hadügyminisztérium, Debrecen); MOLNÁR, 2009:62

BONA, 1998:20-23

HERMANN, 2001:68; SOLYMOSI, 2009:89

Kazinczy Lajos honvéd ezredes: 1820. X. 20. Széphalom (Zemplén m.) – 1849. X. 25. Arad. Kisbirtokos nemesi származású, apja az ismert irodalmár és nyelvújító, magyar. A tulli utásziskolában végez. Kilépett főhadnagy (1839-1847-ben a 9. huszárezredben szolgált), foglalkozás nélkül.

1848 júniusától önkéntes a 10. honvédszászlóaljban. VIII. 27-től honvéd főhadnagy, Ivánka nemzetőrtáborának segédtsíztje, IX. 13-tól százados. XI. 28 (16)-tól őrnagy, a 2. utászzászlóalj szervezője Pozsonyban és a 3.-é Győrben. 1849 januárjától alezredes, az 1. huszárezred parancsnoka, dandárnok Perczel seregében. Február közepétől hadosztályparancsnok az 1. hadtestben. Nagysallónál 3. osztályú katonai érdemjelet kap (IV. 19.). V. 25-től ezredes, hadosztályparancsnok a 8. hadtestben. VI. 2-től az Ung-Ugocsa-Bereg-Máramaros megyében levő csapatok főparancsnoka, ugyanitt egy gyalogos tartalék hadosztály szervezésével bízzák meg. Augusztus közepén 8000 főnyi hadtestével Erdélybe indul Bem segítségére. A világsi fegyverletétel hírére az erdélyi hadsereg hozzá csatlakozott maradványaival Zsibónál feltétel nélkül leteszi a fegyvert a cári csapatok előtt.

Aradon golyó általi halálra ítélik és kivéggzik (BONA, 1987:190-191; HERMANN, 2001a:39).

FAKÁSZ, 2002:63

HERMANN, 1999:19

HERMANN, 1999:18

FAKÁSZ, 2002:64

SOLYMOSI, 2009:127-128

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:69-70; GYALÓKAY, 1941:247

BAGU, 2002:105-106; GYALÓKAY, 1941:247; FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:70-71

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:72-73; PÁSZTOR, 1979:80

GYALÓKAY, 1941:246-247

BAGU, 2002:106; FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:73

BAGU, 2002:106-107; SOLYMOSI, 2009:137

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:71-75; GYALÓKAY, 1941:258-261; HERMANN, 1998:49.; KORÁNYI, 1861:165-184.; PÁSZTOR, 1979:83-85

HERMANN, 2000b

BAGU, 2002:108; PÁSZTOR, 1979:148

FAKÁSZ-FAKÁSZ, 2002:67-68

Felhasznált irodalom:

BAGU BALÁZS (2002): *1848-49-es emlékhelyek Kárpátalján*. Mandátum Kiadó, Budapest-Beregszász, 99-109. o.

BONA GÁBOR (1998): *A szabadságharc fegyveres ereje*. Hadtörténelmi Közlemények 1998/1. sz., 3-27. o.

BONA GÁBOR (1987): *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

DÉR DEZSŐ (2001): *Az északi mozgó hadtest létrejötte*. Aetas 2001/2. sz. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00018/2001-2-12.html>

FAKÁSZ MIHÁLY – FAKÁSZ JÁNOS (2002): *Északkelet-Magyarország a szabadságharc viharában*. Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, Munkács.

GYALÓKAY JENŐ (1941): *Adatok a Kazinczy-hadosztály történetéhez*. Hadtörténelmi Közlemények, 246-261. o.

HERMANN RÓBERT (1998): *A kormánybiztosi rendszer 1848-49-ben*. Hadtörténelmi Közlemények 1998/1. sz., Budapest, 28-77. o.

HERMANN RÓBERT (1999): „*Tenni kevés, de halni volt esély*”. Hadtörténelmi Közlemények 1999/2. sz. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00009/pdf/hermann.pdf>

HERMANN RÓBERT (2000a): *Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc vértanúi – október 6*. Magyar Oktatási Minisztérium, Nyiregyháza. Interneten: http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/libri/konyv_v.pdf, 1-85. o.

HERMANN RÓBERT (2000b): *Az 1849-1850. évi kivégzések*. Aetas 2000/1-2. sz. Interneten: http://www.aetas.hu/2000_1-2/2000-1-2-04.htm

HERMANN RÓBERT (2001): *1848–1849 A szabadságharc hadtörténete*. Budapest.

KEDVES GYULA (1992): *A szabadságharc hadserege. I. A lovasság*. Signatura, Budapest.

KORÁNYI VIKTOR (1861): *A zsidói fegyverletétel*. Honvédek naplójegyzetei. 2. kiadás. Pest.

MOLNÁR FERENC (2009): *A máramarosi határvidék hadászati problémái az 1849. évben*. Acta Beregsasiensis 2009/2. sz., 61-71. o.

PÁSZTOR EMIL (1979): *A tizenötödik aradi vértanú*. Kossuth Könyvkiadó-Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

SOLYMOSI JÓZSEF (2009): *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848-49-ben (Az Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegyék területén történt események)*. Doktori (Phd) értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest.

SZEREMLEI SAMU (1867): *Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről*. XV. kötet. Pest.